

Vijftig jaar onderzoek naar jeugdcriminaliteit en jeugdstrafrecht

Peter van der Laan*

Onderzoek naar jeugdcriminaliteit en (strafrechtelijke) reacties op jeugdcriminaliteit neemt al decennialang een prominente plaats in op de Nederlandse criminologische en penologische onderzoeksagenda. Dat is te zien in de jaargangen van het *Tijdschrift voor Criminologie* en de publicatieoverzichten van het WODC. Ook het sterk toegenomen aantal academische proefschriften en Nederlandse bijdragen in buitenlandse *peer-reviewed journals* over jeugdcriminaliteit getuigen hiervan. In een overzicht ter gelegenheid van veertig jaar *Tijdschrift voor Criminologie* prijkt 'jeugdcriminaliteit' boven aan de lijst van meest voorkomende trefwoorden (Rovers 1999). Artikelen over jeugdcriminaliteit verschijnen bovendien gedurende alle vier decennia waarover verslag wordt gedaan.

In deze bijdrage ga ik nader in op het onderzoek van de afgelopen vijftig jaar naar jeugdcriminaliteit en naar de wijze waarop jeugddelinquentie, voor zover bekend bij politie en justitie, wordt afgedaan. Oogmerk is niet een alomvattend of systematisch overzicht van het jeugdonderzoek op criminologisch en penologisch terrein.¹ Een aantal algemene onderzoekslijnen en -thema's wordt onderscheiden en er wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag wat het onderzoek heeft bijgedragen aan onze kennis van ontwikkeling en achtergronden van jeugdcriminaliteit en wat strafrechtelijk ingrijpen heeft opgeleverd. Het overzicht beperkt zich tot empirisch criminologisch en penologisch onderzoek.

* Prof. dr. P.H. van der Laan was van 1999 tot 2021 verbonden aan het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en tevens hoogleraar Reclassering aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Voordien was hij jarenlang verbonden aan het WODC.

1 Er komt meer onderzoek niet dan wel aan de orde. Daarmee wordt een groot aantal collega-onderzoekers tekortgedaan. Ook de verwijzingen zijn noodgedwongen een beperkte selectie.

De aanleiding voor deze bijdrage is net als voor de overige bijdragen in dit nummer van *Justitiële verkenningen* het vijftig jarig bestaan van het WODC. Daarom zal ook worden ingegaan op de rol die het WODC op het terrein van jeugdonderzoek heeft gespeeld en nog steeds speelt.²

Jeugdcriminaliteit

In het onderzoek naar jeugdcriminaliteit³ kunnen vier onderzoeklijnen of -thema's worden onderscheiden: 1) prevalentie en ontwikkeling (trends), 2) type delict (diefstal, geweld enz.), 3) daderkenmerken (gender, leeftijd, migratieachtergrond, stoornissen of licht verstandelijke beperking, meer- of veelplegers) en 4) achtergronden en verklaringen. In veel onderzoek gaat het om een combinatie van verschillende lijnen en thema's.

Prevalentie en ontwikkeling

Inzicht in prevalentie en ontwikkeling was lange tijd gebaseerd op gegevens van politie en justitie. Het ging om *geregistreerde* criminaliteit, gepleegd door jeugdigen die op verdenking van een strafbaar feit door de politie werden gehoord. De werkelijke omvang van de jeugdcriminaliteit en de kenmerken van verdachten anders dan leeftijd en geslacht bleven onbekend. Hierin kwam medio jaren tachtig verandering met de introductie van de methode van *zelfrapportage*. Steekproefsgewijs werden jongeren benaderd met de vraag of zij ooit strafbare feiten hadden gepleegd, of zij dat het afgelopen jaar hadden gedaan, of dat bekend geworden was bij politie en justitie en zo ja, wat de strafrechtelijke gevolgen waren geweest. Door dit periodiek te doen tekenden zich trends af die vergeleken konden worden met die in de geregistreerde jeugdcriminaliteit (zie onder meer Junger-Tas & Kruis-

2 Het WODC heeft ook veel onderzoek uitgevoerd en laten uitvoeren op het terrein van jeugdzorg en jeugdbescherming, maar dat valt buiten het bestek van deze bijdrage.

3 Onder jeugdcriminaliteit wordt verstaan: het plegen van strafbare feiten zoals vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht, gepleegd door strafrechtelijk minderjarigen, dat wil zeggen jeugdigen in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar. Incidenteel wordt aandacht besteed aan criminaliteit gepleegd door kinderen jonger dan 12 jaar en jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar.

sink 1990; P. van der Laan e.a. 2010, 2015; A. van der Laan e.a. 2020).⁴ Hoewel ook hiermee de werkelijke omvang van door jeugdigen gepleegde criminaliteit niet kon worden vastgesteld (in zelfrapportageonderzoek wordt slechts een beperkt aantal delicten aan de orde gesteld, het is bovendien sterk afhankelijk van de bereidheid iets te zeggen over illegaal gedrag, waardoor ernstiger en gewelddadige criminaliteit onderbelicht blijft), werd toch meer inzicht verkregen in niet bekend geworden (jeugd)criminaliteit. De methode bood bovendien de mogelijkheid om meer te weten te komen over achtergronden, motieven enzovoort van jeugdige daders. Voor een exacte vaststelling van prevalentie van criminaliteit bieden beide informatiebronnen onvoldoende soelaas, maar door het jaar in jaar uit te herhalen kan iets worden gezegd over trends. Politiecijfers lieten eind vorige eeuw en begin deze eeuw een sterke stijging van de jeugdcriminaliteit zien, maar in het afgelopen decennium nam dit weer sterk af.⁵ Een soortgelijke ontwikkeling is terug te zien in zelfgerapporteerde criminaliteit, zij het dat zowel de stijging als de daling aanzienlijk gematigder was. Al met al lijkt het niveau van de jeugdcriminaliteit weer terug te zijn op dat van begin jaren negentig.

Type delict

De aard van de bij de politie bekend geworden jeugdcriminaliteit lijkt nauwelijks te zijn veranderd. Het gaat voornamelijk om vermogenscriminaliteit (diefstal, inbraak) en delicten in de categorie vernieling en openbare orde en gezag (Criminaliteit en rechtshandhaving 2021, 2022). In 15% tot 20% van de gevallen is er sprake van geweldscriminaliteit (inclusief diefstal met geweld en straatroof). Dit aandeel is in de loop der jaren wel licht toegenomen. Drugsdelicten, verboden wapenbezit en zedendelicten vormen slechts een klein deel van de bekend geworden delicten. Het aantal jongeren dat betrokken is bij moord en doodslag is met gemiddeld acht zaken per jaar aanzienlijk kleiner. Zelfrapportageonderzoek laat een soortgelijk beeld zien. Een betrekke-

4 Overzichten van geregistreerde en zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit verschijnen tot op de dag van vandaag in de (jaarlijkse) rapportage van CBS, Raad voor de rechtspraak en WODC en in de rapportages die het WODC publiceert in het kader van de *Monitor jeugdcriminaliteit*.

5 Ter illustratie: in 2021 bedroeg het aantal geregistreerde minderjarigen met bijna 25.000 (bijna 15.000 unieke personen) minder dan een kwart van het aantal in 2005 (ruim 100.000). Bij jongvolwassenen was de daling met 60% wat minder groot.

lijk nieuw fenomeen is internet- of cybercriminaliteit. Op basis van zelfrapportageonderzoek kan worden aangenomen dat deze vorm van criminaliteit toeneemt. In politiecijfers is dat (nog) niet terug te zien, ongetwijfeld vanwege het heimelijke karakter ervan. In hoeverre deze vorm van criminaliteit in de plaats komt van meer traditionele criminaliteit, of dat een nieuwe categorie daders zich aandient, kan niet met zekerheid worden vastgesteld (Rokven e.a. 2017; Weulen Kranenbarg 2018; Zebel e.a. 2013).

Daderkenmerken

In veel onderzoek naar jeugdcriminaliteit gaat de aandacht uit naar strafrechtelijk minderjarigen, dat wil zeggen 12- tot en met 17-jarigen. Zowel politiecijfers als zelfrapportageonderzoek laten zien dat het vooral 16- en 17-jarigen en in mindere mate 15-jarigen zijn die delicten plegen. Het aantal aangehouden jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 14 jaar is klein. Dat is al decennialang het geval; verjonging kan niet uit de cijfers worden afgeleid (Criminaliteit en rechtshandhaving 2021, 2022). Incidenteel is onderzoek gedaan naar 12-minners; dat gebeurde bijvoorbeeld naar aanleiding van de dood van de 3-jarige Jamie Bulger in Engeland door twee 10-jarige jongens. De betrokkenheid van 12-minners bij criminaliteit is buitengewoon gering (Grapendaal e.a. 1996). In zelfrapportageonderzoek is die groter, maar blijft (ver) achter bij oudere leeftijdscategorieën (P. van der Laan e.a. 1997; A. van der Laan e.a. 2021). Jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar – ook wel aangeduid als adolescenten – bleven ondanks hun allesbehalve geringe betrokkenheid bij criminaliteit lang buiten beeld. Afgaande op politiecijfers is de prevalentie bij hen steevast net iets groter dan bij minderjarigen (Kessels 2023). In zelfrapportageonderzoek is dat andersom (P. van der Laan e.a. 1997; A. van der Laan e.a. 2021).

Jeugdcriminaliteit is bovenal een aangelegenheid voor jongens (Criminaliteit en rechtshandhaving 2021, 2022). Het aandeel meisjes onder door de politie gehoorde verdachten schommelt tussen de 15% en 19%. In zelfrapportageonderzoek is dat hoger (tussen de 25% en 30%) met daarbij de aantekening dat het doorgaans om minder ernstige delicten gaat (Beerhuizen e.a. 2023).

Migratieachtergrond is sinds het midden van de jaren tachtig een terugkerend aandachtspunt (Werdmölder 1990; Junger 1990). In cijfers

van politie en justitie zijn jongeren met een migratieachtergrond steevast oververtegenwoordigd in vergelijking met hun aandeel in de jeugdbevolking in Nederland (Kessels 2023). Dat is in het bijzonder het geval bij jongeren met een Marokkaanse en een Antilliaanse achtergrond, maar minder bij jongeren met een Turkse achtergrond en tegenwoordig ook minder bij jongeren met een Surinaamse achtergrond. In zelfrapportageonderzoek is de oververtegenwoordiging minder uitgesproken, mogelijk omdat jongeren met een migratieachtergrond vanwege culturele verschillen terughoudender zijn in het geven van informatie over ongewenst gedrag. De oververtegenwoordiging in criminaliteitscijfers is er heden ten dage nog wel, maar lijkt af te nemen.

Verhoudingsgewijs veel jongeren die delicten plegen kampen met stoornissen van psychische/psychiatrische aard (Doreleijers 1995; Vermeiren 2002). Tot 40% van de jongeren die met justitie in aanraking komen, zou gekenmerkt worden door een licht verstandelijke beperking (Teeuwen 2012; Kaal 2013).

Jongeren plegen delicten zelden alleen en meestal in groepsverband. (Ferwerda 1992; Beke & Ferwerda 2000; Weerman 2009; Hoeben e.a. 2020). Hierin is de afgelopen veertig tot vijftig jaar weinig veranderd. Jeugdcriminaliteit is iets van groepen. Zedendelicten vormen hierop een uitzondering. Ook bij moord en doodslag gaat het in de meeste gevallen om 'eenlingen'.

Vaak blijft het niet bij het eenmalig plegen van een delict. Dat valt af te leiden uit zowel politiecijfers als zelfrapportageonderzoek. In 2021 werd in 25.000 gevallen een minderjarige verdachte aangehouden; het betrof hierbij 15.000 'unieke' verdachten (Criminaliteit en rechtshandhaving 2021, 2022). Een betrekkelijk kleine groep 'veelplegers' of 'Harde Kern-jongeren' is verantwoordelijk voor een onevenredig groot aantal delicten en recidiveert veelvuldig (Beke e.a. 2000; Weijers e.a. 2010; Hill e.a. 2021).⁶

Achtergronden en verklaringen

In verdiepend onderzoek naar achtergronden en oorzaken is de aandacht vooral uitgegaan naar de ernstige vormen van criminaliteit: geweldsdelicten (De Haan e.a. 1999; Loeber e.a. 2001), in het bijzonder

6 Zie ook de Recidivemonitor van het WODC.

zedendelicten (bijv. Bruinsma 1996; Van Wijk 2005; Hendriks 2006; Boonmann 2015), en moord en doodslag (Konijnendijk e.a. 2005). Belangstelling voor cybercriminaliteit is meer iets van de laatste jaren (Zebel e.a. 2013, 2023; Weulen Kranenbarg e.a. 2022). Daarnaast zijn meisjes (Mertens e.a. 1998; Slotboom e.a. 2011, Beerthuizen e.a. 2023), jonge kinderen (Van Domburgh 2009; Loeber e.a. 2010) en tegenwoordig ook jongvolwassenen (Donker 2004; Loeber e.a. 2015; Prop e.a. 2018), jongeren met een migratieachtergrond (Wermölder 1990; Junger 1990; Van Gemert 1998; De Jong 2007), of jongeren met een verstandelijke beperking (Teeuwen 2012; Kaal 2013) regelmatig onderwerp van studie. Misschien wel het snelst groeide het onderzoek naar delinquente jongeren met ernstige psychische stoornissen (Doreleijers 1995; Vermeiren 2002; Popma 2006). Bij het zoeken naar verklaringen verschoof de focus langzaam van meer sociologisch georiënteerde criminologische theorieën (Ferwerda 1992; Weerman 1998; A. van der Laan 2004) en aandacht voor de rol van gezin en opvoeding (Hoeve 2008; Janssen 2016), opleiding en werk (Van der Geest 2011) en die van leeftijdsgenoten en netwerken (Weerman 2009) naar veelomvattende en complexe (levensloop)modellen met oog voor een veelheid van risico- en beschermende factoren. Kennis van neurobiologische, bio-psychologische en biosociale aspecten van de ontwikkeling van jonge mensen en hun gedrag hebben aan belang gewonnen (Doreleijers & Fokkens 2010; Popma 2006; De Kogel 2008) evenals meer recent inter-generatiele en genetische overdracht van onder meer antisociaal gedrag en de wisselwerking met omgevingsfactoren (Van de Weijer 2014; Eichelsheim & Van de Weijer 2018; C. van der Laan 2022).

Strafrechtelijke reacties

Jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die delicten plegen kunnen strafrechtelijk worden vervolgd. In beginsel wordt op hen het jeugdstrafrecht toegepast. Het jeugdstrafrecht wordt gekenmerkt door aangepaste straffen (onder meer lagere maxima voor vrijheidsstraffen) en regels (bijv. behandeling achter gesloten deuren).⁷ Kinderen jonger dan 12 jaar kunnen niet strafrechtelijk vervolgd worden. Op jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar bij wie een nog niet voltooide

⁷ Onder bepaalde voorwaarden kan bij minderjarigen het strafrecht voor volwassenen worden toegepast. Dit gebeurt echter zelden (Weijers 2006; Prop e.a. 2023).

(neurobiologische) ontwikkeling wordt vermoed, kan sinds 2014 het jeugdstrafrecht worden toegepast.

Politie

Onderzoek naar strafrechtelijke reacties en ander ingrijpen bij jeugd-criminaliteit richtte zich aanvankelijk op de wijze waarop de politie omging met aangehouden minderjarigen (Andriessen 1977; Junger-Tas 1981). Het liet de negatieve gevolgen zien van strafrechtelijke vervolging voor jongeren, zoals een grote(re) kans om opnieuw door de politie te worden aangehouden. Het leidde al in de jaren zeventig tot de eerste diversieprojecten, waarbij jongeren als het ware worden ‘omgeleid’ buiten het strafrecht: hulp en begeleiding in plaats van strafrechtelijke vervolging. Het maakte verder duidelijk dat de politie in veel zaken volstond met het geven van een waarschuwing. Later ontwikkelde ook de politie zelf projecten gericht op hulpverlening in plaats van vervolging. Evaluatieonderzoek toonde aan dat deze preventieprojecten aansloegen en vervolging vaak uitbleef (Scholte 1988). Of jongeren daardoor niet of minder vaak in herhaling vielen, kon vanwege de opzet van het experiment niet worden aangetoond.⁸ In de jaren tachtig startten ook onderzoeken naar de omgang van de politie met jeugdige verdachten met een migratieachtergrond (Van der Hoeven 1985; Junger 1990).

Officier van justitie en kinderrechter

Vóór de jaren tachtig werden er, afgezien van ‘kale’ CBS-statistieken, nauwelijks aparte overzichten gepubliceerd van strafrechtelijke afdoeningen bij jeugdigen (sepots, geldboetes en voorwaardelijke en onvoorwaardelijke vrijheidsbenemende straffen en maatregelen). Dat veranderde medio jaren tachtig toen in publicaties over geregistreerde en zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit informatie over de wijze van afdoen door politie en justitie werd opgenomen (Junger-Tas e.a. 1992). Het bijeenbrengen van criminaliteitscijfers en afdoeningen maakte niet alleen duidelijk dat slechts een deel van door jeugdigen gepleegde delicten bekend was bij politie en justitie, maar ook dat tegen de meeste jongeren die werden gehoord op verdenking van het plegen

⁸ Jongeren kregen niet *random* een verwijzing naar het preventieproject of een andere afdoening; vergelijking was daardoor niet mogelijk.

van een strafbaar feit, geen vervolging werd ingesteld. Ook bleek dat een meerderheid van zaken door de officier van justitie werd geseponeerd; slechts een klein deel moest voor de kinderrechter verschijnen. Ruw geschat werd ongeveer 10% van de gehoorde jeugdige verdachten gedagvaard.

Het strafrechtelijk beleid ten aanzien van jeugdigen kon worden opgevat als een beleid van minimale interventie: alleen vervolgen en eventueel dagvaarden in ernstiger zaken en als het echt nodig werd geacht. En als het tot een dagvaarding kwam, werd, geheel in lijn met het pedagogische karakter van het jeugdstrafrecht, veelal gekozen voor de minst ingrijpende sanctie. Dit beleid lijkt sindsdien niet wezenlijk te zijn veranderd. De overzichten in de periodieke uitgaven van *Criminaliteit en rechtshandhaving* laten zien dat nog steeds in lang niet alle gevallen vervolging wordt ingesteld en dat vervolging niet altijd tot dagvaarding leidt. Zowel in tijden van een toenemend als van een afnemend aantal jeugdige verdachten bleef het percentage dagvaardingen stabiel. Kinderrechters bleven terughoudend in het opleggen van (zware) sancties. Wel nam het aantal 'kale' septs sterk af, omdat die de geloofwaardigheid van het stelsel zouden ondermijnen. Ook het aantal opgelegde geldboetes en voorwaardelijke straffen daalde sterk. Geldboetes zouden niet door jongeren zelf maar door hun ouders worden betaald en voorwaardelijke straffen zouden de indruk wekken dat er helemaal niet gestraft werd.⁹

Taakstraf en Halt

Achteraf beschouwd kan de afname van septs, geldboetes en voorwaardelijke straffen gezien worden als een voorsorteren op de introductie medio jaren tachtig van de taakstraf (toen nog alternatieve sanctie genoemd). Binnen korte tijd legden officieren van justitie en kinderrechters grote aantallen taakstraffen op. De taakstraf werd in korte tijd de meest toegepaste sanctie bij jeugdigen. Tot voor enkele decennia werd nauwelijks stilgestaan bij de toepassing en uitkomsten van septs en strafrechtelijke sancties. Recidive was geen onderwerp van discussie. De evaluatie van het experiment met taakstraffen en van de Halt-afdoening bracht daarin verandering (Kruissink & Verwers

9 Harde bewijzen zijn hier niet voor, maar een en ander viel te beluisteren in onder meer vergaderingen van de Vaste Kamercommissie voor justitie, waar de aanpak van veelvoorkomende criminaliteit en de aanpak van jeugdcriminaliteit werden besproken.

1989; P. van der Laan 1991). Bij jeugdigen kan de taakstraf worden toegepast in plaats van een sepot, geldboete of (on)voorwaardelijke straf. Door te vergelijken met andere afdoeningsvormen, waarbij rekening werd gehouden met onder meer aard en ernst van het gepleegde feit en justitieel verleden, kon de taakstraf in het sanctie-arsenaal worden 'gepositioneerd' tussen de voorwaardelijke en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Daarnaast werd duidelijk dat in individuele gevallen de taakstraf werd toegepast in plaats van alle bestaande sanctievormen met uitzondering van de toenmalige PIBB en Jeugd TBR (thans PIJ-maatregel: Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen). Voorts was er sprake van minder recidive dan bij traditionele afdoeningen. Minder alternatief gestrafte jongeren recidiveerden; zij deden dat ook minder vaak, minder 'snel' en met minder ernstige delicten. In de Halt-evaluatie was zo'n vergelijking niet goed mogelijk, maar de uitkomsten stemden positief. Nadien zijn er diverse Halt-evaluaties geweest met een experimenteel design, zodat wel vergeleken kon worden met een andere politie-afdoening of geen afdoening. Uit die evaluaties kwam steevast naar voren dat Halt het relatief beter deed (Ferwerda e.a. 2006; Kuppens & Ferwerda 2014). Recent was de taakstraf weer onderwerp van onderzoek (Koops-Geuze e.a. 2023). De resultaten suggereren gunstiger uitkomsten voor de taakstraf dan voor de vrijheidsstraf (jeugddetentie).

*Voorlopige hechtenis*¹⁰

Eind jaren zeventig vond het eerste onderzoek naar de voorlopige hechtenis plaats (Junger-Tas & Van der Zee-Nefkens 1980). Hoewel er van grootschalige toepassing geen sprake was, waren er wel aanwijzingen dat het bijdroeg aan meer en langere vrijheidsbeneming en dat snelle schorsing wenselijk was. Rond de eeuwwisseling werd de mogelijkheid van elektronisch toezicht (enkelband) als voorwaarde bij schorsing van voorlopige hechtenis verkend (Terlouw & Kamphorst 2002). Beperkte toepassing, met name vanwege ongeschikte omstandigheden (geen stabiele woonsituatie), maakte een spoedig einde aan het experiment.¹¹ Recent vond omvangrijk en verdiepend onderzoek

10 Hoewel strikt genomen geen sanctiemodaliteit speelt de voorlopige hechtenis een belangrijk rol in het strafrechtelijk reageren op jeugdcriminaliteit.

11 Tegenwoordig wordt elektronische controle in verschillende modaliteiten met enige regelmaat toegepast.

plaats (Van den Brink 2018). Aanleiding was onder meer het relatief hoge aantal jongeren dat in Nederland in voorlopige hechtenis wordt genomen. Het onderzoek toonde aan dat bepaalde categorieën jongeren (migratieachtergrond, licht verstandelijke beperking) een grotere kans hebben om in voorlopige hechtenis te worden genomen.

PIJ-maatregel

Na zorgwekkende rapportages van de Rekenkamer en de gezamenlijke inspecties werd begin deze eeuw een onderzoeksprogramma rond de PIJ-maatregel gestart. Het omvatte onder meer populatieonderzoek en onderzoek naar recidive na de PIJ (Mulder 2010; Donker & De Bakker 2012; Kempes 2012; Brand e.a. 2013; Reef e.a. 2020).

Afgezien van recidiveonderzoek na jeugdreclassering (in het kader van een voorwaardelijke veroordeling) zijn andere sanctiemodaliteiten slechts beperkt onderwerp van onderzoek geweest (Verweij & Weijters 2020). Zo is er nooit afzonderlijk onderzoek gedaan naar de geldboete. De toepassing en doelgroep van de nieuwe gedragsbeïnvloedende maatregel (GBM) is wel geëvalueerd (Bijl e.a. 2011). Het betrof primair een procesevaluatie, effecten op lange(re) termijn op bijvoorbeeld het vlak van gedrag bleven buiten beschouwing.

Gedragsinterventies

De afgelopen twee decennia is er veel onderzoek gedaan naar gedragsinterventies bij justitiabelen (trainingen sociale vaardigheden, agressieregulatie-programma's, trainingen gericht op middelengebruik en verslavingsproblematiek, enz.). Aanleiding daarvoor was de totstandkoming begin deze eeuw van het beleidsplan *Terugdringen Recidive* (2002). Hierin werd de eerder vanuit Canada overgewaaid *What Works*-benadering stevig omarmd (McGuire & Priestley 1996; Andrews & Bonta 2006; P. van der Laan e.a. 2017). Het idee dat bepaalde interventies mits juist uitgevoerd en aansluitend bij de achterliggende problematiek (criminogene factoren) van delinquenten tot gedragsverandering zouden kunnen leiden, leidde in korte tijd tot de introductie van gedragsinterventies voor zowel minderjarigen als meerderjarigen. Met de instelling van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie, die gedragsinterventies moest beoordelen op verwachte effectiviteit, kreeg het onderzoek naar deze interventies een sterke impuls.

Veel evaluaties richtten zich op implementatie en uitvoering. Daadwerkelijke gedragsverandering was minder vaak onderwerp van studie. Experimentele designs met random toewijzing aan deze of gene interventie (afdoening) was eerder uitzondering dan regel. De procesevaluaties gaven een goed beeld van de uitvoering. In veel gevallen kwam die maar matig uit de verf: de beoogde doelgroep bleek kleiner dan gedacht met ook nog eens veel voortijdige uitval. In effectevaluaties konden vanwege geringe interne en externe validiteit geen harde uitspraken worden gedaan. De studies die wel aan minimale eisen van een goede evaluatie voldeden, lieten gematigd positieve uitkomsten zien (Asscher e.a. 2014; Hoogsteder 2014; Van der Stouwe 2020). Anders dan in de forensische psychiatrie (volwassenen) speelde risicotaxatie lange tijd geen rol van betekenis in de strafrechtstoepassing bij jeugdigen. De belangstelling hiervoor bij onderzoekers kwam pas deze eeuw op gang toen in het kader van de *What Works*-benadering duidelijk werd dat inzicht in het risico van herhaling belangrijk was voor een correcte toepassing van gedragsinterventies. Het leidde in betrekkelijk korte tijd tot de ontwikkeling en professionalisering van een aantal instrumenten (Doreleijers e.a. 1999; Lodewijks 2008; Van der Put 2011).

Adolescentenstrafrecht

De afgelopen jaren is veel tijd en energie gestopt in onderzoek naar de toepassing van het adolescentenstrafrecht.¹² Grondige beschrijvingen van met name jongvolwassenen bij wie het jeugdstrafrecht is toegepast alsook raadpleging van justitiële autoriteiten die beslissen over wel of niet toepassen van het jeugdstrafrecht hebben de toepassingspraktijk in beeld gebracht (A. van der Laan e.a. 2016, 2021; Prop e.a. 2018, 2021). Het aantal minderjarigen bij wie het strafrecht voor volwassenen is toegepast, is verder gedaald. Toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen bleef getalsmatig misschien enigszins achter bij de verwachtingen, maar dat het (meer) structureel gebeurt, staat buiten kijf. Het heeft onder meer geresulteerd in een wegingskader (wanneer jeugdstrafrecht toepassen). Het toepassen van het

¹² Een apart adolescentenstrafrecht is er niet. In het streven naar een flexibeler overgang van het jeugdstrafrecht naar dat voor volwassenen zijn in 2014 de mogelijkheden verruimd om bij jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar het jeugdstrafrecht toe te passen (jeugdigen van 16 en 17 jaar kunnen onder bepaalde voorwaarden volgens het strafrecht voor volwassenen worden berecht).

jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen zou zelfs een dempend effect hebben op recidive, maar gezien het gevolgde onderzoeksdesign lijkt die conclusie niet gerechtvaardigd (Verweij & Tollenaar 2020; Prop e.a. 2023).

Justitiële Jeugdinstellingen

Naast onderzoek naar specifieke sanctievormen is er ook met enige regelmaat onderzoek gedaan naar de Justitiële Jeugdinstellingen (JJI's) waar jeugddetentie en de PIJ-maatregel worden uitgevoerd en in het bijzonder naar behandeling en onderwijs (Boendermaker & Verwers 1995; Boendermaker 1999; Nas 2005). Het resulteerde onder meer in de ontwikkeling van het behandelingsprogramma Youturn (voorheen Equip). Onderwijs, hoewel verplicht voor de meeste (minderjarige) jongeren, bleek in de praktijk ondergeschikt aan een ongestoord verblijf en een ongestoorde behandeling, en bleek voor verbetering vatbaar.

In het kader van onderzoek naar het leefklimaat in de JJI's (en later ook in instellingen voor gesloten jeugdzorg) werd een leefklimaat-schaal ontwikkeld waarmee JJI's op basis van hun positie op deze schaal kunnen worden gekenschetst als meer pedagogisch dan wel repressief (Van der Helm 2011). Het biedt de instellingen handvatten om het leefklimaat te verbeteren.

Nazorg na verblijf en de voorbereiding op vertrek en de situatie na vertrek uit een JJI is een ander onderwerp dat door onderzoekers, vaak in beschrijvende zin, is belicht (James 2015).

Begin deze eeuw haalden twee residentiële voorzieningen voor delinquente jongens met regelmaat de media: JJI Den Engh en de Glen Mills School. Beide instellingen vielen op vanwege de geheel eigen aanpak, met een sterk accent op orde en discipline en een groepsaanpak in plaats van een individuele benadering. In korte tijd werden ze populair in politieke en maatschappelijke kringen. Onderzoek naar uitkomsten was minder positief (Wartna e.a. 2006; Beijersbergen & Wartna 2007). Uiteindelijk leidden incidenten binnen en buiten de instellingen tot aanpassing van de aanpak en tot sluiting van beide instellingen.

Van recente datum zijn de zogeheten Kleinschalige voorzieningen justitiële jeugd: kleine instellingen voor maximaal acht jongeren, met een in vergelijking met de JJI's beperktere beveiliging en gelegen in

‘gewone’ wijken. Een grootschalige evaluatie is positief, maar wijst ook op de tot nog toe beperkte instroom (de maximale capaciteit wordt zelden benut) (Souverein e.a. 2018).

De rol van het WODC

Het WODC heeft een belangrijke rol gespeeld in het Nederlandse onderzoek naar jeugdcriminaliteit en de afdoening daarvan. Begin jaren tachtig kreeg het onderzoek door toedoen van Josine Junger-Tas, voormalig raadadviseur en directeur van het WODC en zelf gepromoveerd op onderzoek naar jeugdcriminaliteit in België, een ongekende impuls. Zij startte onderzoek naar de achtergronden van jeugddelinquentie, eerst in Den Haag en Venlo en later landelijk. Ook introduceerde zij de methode van zelfrapportage (zie hiervoor), waardoor de beschrijving van de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit niet langer uitsluitend gebaseerd was op politiecijfers. Tot op de dag van vandaag is het onderzoek naar de ontwikkeling en afdoening van jeugdcriminaliteit, alsmede het recidiveonderzoek, van vaste waarde.¹³ Het WODC entameerde ook verdiepend onderzoek naar specifieke dadergroepen: jongeren met een migratieachtergrond, meisjes en jonge kinderen. Later kwamen daar criminaliteit gepleegd door jongvolwassenen en specifieke vormen van criminaliteit, zoals cyber- of internetcriminaliteit, bij. Theoretisch lag de nadruk bij veel WODC-onderzoek op sociale controle en bindingen en de betekenis van gezin en opvoeding als verklaring van jeugdcriminaliteit. Later, door toedoen van de levensloopbenadering, verbreedde de aandacht zich naar andere risico- en beschermende factoren.

In de jaren tachtig begon het WODC ook met het publiceren van overzichten van strafrechtelijke reacties bij jeugdigen en startte de evaluatie van het experiment met alternatieve sancties (taakstraffen) voor jeugdigen.¹⁴ Hetzelfde gebeurde niet lang daarna met de in Rotterdam

13 Het WODC heeft hiermee wel wat van een planbureau. Het constant monitoren van ontwikkelingen en inzoomen op relevante achtergrondfactoren kan helpen bij het ontwikkelen van een criminaliteitspreventiebeleid.

14 Strikt genomen was in de jaren tachtig veel jeugdonderzoek geen WODC-onderzoek. Medewerkers van de Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming (CWOK) deden onderzoek onder leiding van Junger-Tas. Zij waren in dienst van het ministerie van Justitie en hadden hun werkplek bij het WODC. De CWOK, die vooral onderzoek uitbesteedde, hield in 1989 op te bestaan. Het ‘interne’ onderzoeksteam ging op in het WODC.

geïnitieerde Halt-afdoening bij vandalisme in het openbaar vervoer en later ook winkeldiefstal. Ook 'kleinere' interventies als de Kwartaalcur-sus – een intensief dagprogramma als alternatief voor vrijheidsbene-ming – voet- en vaartochten en begeleiding door de jeugdreclassering werden door het WODC geëvalueerd.

De justitiële gedragsinterventies die na de eeuwwisseling werden ont-wikkeld, werden veelal in opdracht van het WODC vooral door onder-zoekers geëvalueerd. Het WODC was begin deze eeuw ook verant-woordelijk voor een reeks van, veelal uitbestede onderzoeken naar de PIJ-maatregel. Onderzoek naar recidive na verblijf in een justitiële jeugdinstelling of begeleiding door de jeugdreclassering deed het WODC zelf. De ontwikkeling van de Recidivemonitor speelde daarbij een belangrijke rol. Het recente omvangrijke onderzoek naar de toe-passing van adolescentenstrafrecht is grotendeels in eigen huis uitge-voerd.

De betekenis van onderzoek naar jeugdcriminaliteit en jeugdstrafrecht

Dankzij vele jaren jeugdonderzoek is onze kennis over jeugdcriminali-teit en de aanpak ervan sterk gegroeid. De daadwerkelijke omvang van jeugdcriminaliteit kunnen we ook met behulp van de methode van zelfrapportage niet vaststellen, maar er is een goed beeld van ontwik-kelingen en trends door de jaren heen. Daarbij valt de grote mate van stabiliteit op. De geregistreerde jeugdcriminaliteit nam eind vorige eeuw en begin deze eeuw weliswaar (zeer) sterk toe, maar lijkt nu weer op het niveau van een halve eeuw geleden. Onderzoek heeft daarvoor geen goede verklaring kunnen geven.

Ook de aard van de gepleegde delicten laat een betrekkelijk stabiel beeld zien. Het gaat vooral om vermogenscriminaliteit en, alle bericht-geving in de media ten spijt, in veel mindere mate om geweldscrimi-naliteit. Ook hiervoor ontbreekt een eenduidige verklaring. De toe-name van internet- of cybercriminaliteit vormt hierop een uitzonde-ring; daaraan kon je je tot begin deze eeuw nu eenmaal niet schuldig maken, omdat de gelegenheid – het internet – ontbrak.

Als het gaat om kenmerken en achtergronden van de jeugdige delin-quenten, is de situatie vergelijkbaar. Stabiel als het gaat om overwe-gend jongens en 'oudere' jongeren en jongvolwassenen. De oververte-

genwoordiging van jongeren met een migratieachtergrond is wat afgenomen – mogelijk als gevolg van toegenomen integratie in de Nederlandse samenleving – maar is er nog wel. De gesignaleerde toename van psychosociale stoornissen is wellicht het resultaat van meer gericht onderzoek hiernaar.

We weten dus meer over prevalentie en ontwikkeling, over aard en ernst van gepleegde delicten en over daderkenmerken. Een veelheid van risico- en beschermende factoren hangt samen met crimineel gedrag: persoonlijkheidsfactoren, biosociale en biopsychologische factoren, gezinsfactoren en maatschappelijke en sociaaleconomische factoren. We kunnen beter omschrijven, beschrijven en profielen maken. Tegelijkertijd is er sprake van grote individuele variatie. In individuele gevallen kunnen we – achteraf – de ‘beweging’ naar crimineel gedrag in beeld brengen en wellicht ook begrijpen, maar individueel crimineel gedrag voorspellen kunnen we niet. Ook de ontwikkeling van jeugdcriminaliteit kunnen we niet voorzien. Onderzoek ziet nieuwe ‘fenomenen’, zoals de toename van steekincidenten, toegenomen wapenbezit (machetes, explosieven), ‘uithalers’ of geweld dat in verband wordt gebracht met ‘drillrap’, niet aankomen en kan ze achteraf ook niet goed verklaren.

Ook over de aanpak van jeugdcriminaliteit, de toepassing van (strafrechtelijke) interventies en de uitkomsten (recidive) weten we veel meer. Grote en kleine (evaluatie)studies leren ons dat een terughoudende en constructieve aanpak van jeugdcriminaliteit, gericht op het beperken van risicofactoren en versterken van beschermende factoren, in veel gevallen resultaat oplevert. Een louter repressieve, vergeldende aanpak die voorbijgaat aan zulke (individuele) factoren, schiet zijn doel voorbij en kan zelfs contraproductief zijn (meer in plaats van minder recidive).¹⁵ De periodieke overzichten laten zien dat terughoudendheid een belangrijk en stabiel kenmerk is van de strafrechtstoepassing bij jeugdigen: in lijn met de afnemende (geregistreerde) jeugdcriminaliteit is het aantal jongeren dat vervolgd wordt sterk afgenomen en worden aanzienlijk minder vrijheidsbenemende sancties opgelegd. Tegelijkertijd hebben taakstraffen en voorwaardelijke modaliteiten een sterke positie verworven.

15 Ook in het jeugdstrafrecht is vergelding een legitiem strafdoel. Dat er gereageerd wordt op normoverschrijdend gedrag en dat een (strafrechtelijke) reactie gepaard gaat met een negatieve prikkel (verplichting, tijdelijke ontzegging van bepaalde vrijheden, enz.), is gerechtvaardigd en te billijken. Maar het pedagogische doel staat voorop: veranderen van gedrag en bieden van perspectief, zodat de kans op herhaling afneemt.

De precieze invloed van onderzoek op praktijk, beleid en wetgeving is niet eenvoudig vast te stellen, maar in het geval van de taakstraf en de Halt-afdoening hebben de evaluaties aanwijsbaar bijgedragen aan de landelijke uitrol van (wettelijke) regelingen (ook al kan niet worden uitgesloten dat de tijd rijp was voor nieuwe afdoeningsvormen en dat de wetgever er ook zonder onderzoek een wettelijke basis aan had willen geven). Ten aanzien van het adolescentenstrafrecht ligt dit ingewikkelder. Het onderzoek heeft geen invloed gehad op de wettelijke regeling, omdat er direct een wettelijke regeling is getroffen en niet eerst is geëxperimenteerd. De evaluatie heeft de uitvoeringspraktijk gedetailleerd in beeld gebracht. Hoewel vaker het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen wordt toegepast, is het in omvang nog zeer bescheiden. Of is voldaan aan (alle) doelen en verwachtingen – te ontlenen aan de Memorie van Toelichting bij de wet – is minder duidelijk.¹⁶ Dat lijkt de wetgever overigens niet te deren; veelvuldige toepassing is geen doelstelling die regelmatig te horen valt.

De onderzoeken naar de PIJ-maatregel hebben geresulteerd in een gedetailleerd beeld van de PIJ in al zijn facetten. Daardoor is er nog steeds brede steun voor deze maatregel.¹⁷

Onderzoek naar verschillende aspecten van de JJI's laat een wisselend beeld zien. Aan de enigszins problematische positie van het onderwijs in de JJI's lijkt weinig te zijn veranderd. Wel lijken de leefklimaatonderzoeken te hebben geleid tot verbeteringen. Aanpassing van groepsgrootte en van opleidingseisen aan medewerkers alsook de JJI-brede introductie van begeleidings- en behandelingsvormen hebben daar vermoedelijk ook aan bijgedragen. Daar staat tegenover dat onderbezetting (meer bedden dan nodig) en personeelskrapte, en niet te vergeten het toegenomen aantal jongvolwassenen in de JJI's, weer andere problemen met zich mee brengen. Onderzoek kan daarin het verschil niet maken.

Procesevaluaties naar gedragsinterventies hebben duidelijk gemaakt dat het moeilijk is om een gedragsinterventie toe te passen bij de juiste doelgroep en programma-integer uit te voeren. Door het grotendeels ontbreken van fundamenteel en experimenteel effectonderzoek is niet duidelijk of gedragsverandering gerealiseerd kan worden. De nadruk

16 Idealiter wordt een belangrijke en ingrijpende wijziging van het (jeugd)strafrecht voorafgegaan door een periode van zorgvuldig en gecontroleerd experimenteren.

17 Afname van het aantal PIJ-maatregelen moet eerder worden begrepen tegen de achtergrond van een dalende (geregistreeerde) jeugdcriminaliteit dan vanwege onvoldoende vertrouwen in de maatregel.

op procesevaluaties en het grotendeels ontbreken van goede effectstudies hebben de (door)ontwikkeling van gedragsinterventies enigszins belemmerd.

Onderzoek op het vlak van risicotaxatie heeft bijgedragen aan verbeterde en meer valide instrumenten.

Afsluiting

Vijftig jaar onderzoek heeft veel kennis opgeleverd over jeugdcriminaliteit en strafrechtelijk ingrijpen. Dat is niet in de laatste plaats aan het WODC te danken; veel belangrijke initiatieven vonden hun oorsprong bij het WODC. Maar we moeten ook vaststellen dat als het gaat om verklaren en voorspellen van jeugdcriminaliteit of inzicht in en versterking van werking en effectiviteit, de bijdrage van onderzoek (nog) bescheiden is. Meer fundamenteel, longitudinaal en experimenteel onderzoek is nodig om hierin verbetering te brengen. Het WODC kan – of eigenlijk moet – hierin een vooraanstaande rol spelen. Het is een grote ‘speler’ in het (jeugd)onderzoek en bepaalt (mede) de onderzoeksagenda; niet alleen omdat het zelf onderzoek uitvoert, maar ook omdat het veel onderzoek faciliteert en financiert. Samen met universiteiten, hogescholen, NWO en ZonMw zou het WODC kunnen zoeken naar een goede balans tussen fundamenteel onderzoek enerzijds en beleidsgericht onderzoek anderzijds.

Literatuur

Andrews & Bonta 2006

D.A. Andrews & J. Bonta, *The psychology of criminal conduct* (4th edition), Newark: Lexis/Nexis 2006.

Andriessen 1976

M.F. Andriessen, *Kijken bij de kinderpolitie* (diss. Groningen), 1976.

Asscher e.a. 2014

J.J. Asscher, M. Deković, W. Manders, P.H. van der Laan e.a., ‘Sustainability of the effects of multi-systemic therapy for juvenile delinquents in The Netherlands: effects on delinquency and recidivism’, *Journal of Experimental Criminology* 2014-10, p. 227-243.

Beerthuizen e.a. 2023

M.G.C.J. Beerthuizen, C. Stoel-draaijers, K. Zeijlmans, A. Slotboom e.a., *Meisjescriminaliteit. Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delin- quente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties* (Cahier 2023-3), Den Haag: WODC/VU Amsterdam 2023.

Beijersbergen & Wartna 2007

K.A. Beijersbergen & B.S.J. Wartna, *Recidivemeting Glen Mills*, Den Haag: WODC 2007.

Beke e.a. 2000

B.M.W.A. Beke, A.Ph. van Wijk & H.B. Ferwerda, *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld* (WODC-recidivestudies Factsheet 2007-7), Utrecht: SWP 2000.

Bijl e.a. 2011

B. Bijl, R.M. Eenshuistra & E.E. Campbell, *Straffe invloed. Eva- luatie van de gedragsbeïnvloe- dende maatregel*, Duivendrecht: PI Research 2011.

Boendermaker 1999

L. Boendermaker, *Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren, populatie en werkwijze*, Leuven/Apeldoorn: Garant 1999.

Boendermaker & Verwers 1995

L. Boendermaker & C. Verwers, *Een veld in beeld; een beschrijving van het werk in de justitiële behandelinrichtingen* (Onderzoek en beleid 159), Arnhem: Gouda Quint 1996.

Boonmann 2015

C. Boonmann, *Mental health problems and juvenile sexual offending behavior* (diss. Amsterdam VU), 2015.

Brand e.a. 2013

E.F.J.M. Brand, A.M.G. a'Campo & A.A. van den Hurk, *15 jaar PIJ- ers in beeld: kenmerken en veran- deringen van jeugdigen die de PIJ-maatregel kregen in de periode 1995-2010*, Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen 2013.

Van den Brink 2018

Y.N. van den Brink, *Voorlopige hechtenis in het Nederlandse jeugdstrafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

Bruinsma, 1996

F. Bruinsma, *De jeugdige zeden- delinquent*, Utrecht: SWP 1996.

Criminaliteit en rechtshandha- ving 2022

Criminaliteit en rechtshandha- ving 2021, Den Haag: CBS, Raad voor de rechtspraak & WODC 2022.

Van Domburgh 2009

L. van Domburgh, *Very young offender: characteristics of children and their environment in relation to (re)-offending* (diss. Amsterdam VU), 2009.

Donker 2004

A.G. Donker, *Precursors and prev- alence of young-adult and adult delinquency* (diss. Leiden), 2004.

Donker & De Bakker 2012

A. Donker & W. de Bakker, *Vrij na de PIJ. Voorspellende factoren van acceptatie vrijwillige nazorg en recidive na een PIJ-maatregel*, Leiden: Hogeschool Leiden 2012.

Doreleijers 1995

Th.A.H. Doreleijers, *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening*, Arnhem: Gouda Quint 1995.

Doreleijers & Fokkens 2010

Th.A.H. Doreleijers & J.W. Fokkens. 'Minderjarigen en jongvolwassenen: pleidooi voor een evidence-based strafrecht', *Rechtstreeks* 2010-2, p. 8-47.

Doreleijers e.a. 1999

Th.A.H. Doreleijers, B. Bijl, M.C. van der Veldt & E. van Loosbroek, *BARO: standaardisering en protocollering Basisonderzoek strafzaken Raad voor de Kinderbescherming*, Utrecht: Raad voor de Kinderbescherming 1999.

Eichelsheim & Van de Weijer 2018

V.I. Eichelsheim & S.G.A. van de Weijer (red.), *Intergenerational continuity of criminal and antisocial behaviour: an international overview of studies*, London: Routledge 2018.

Ferwerda 1992

H.B. Ferwerda, *Watjes en ratjes*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1992.

Ferwerda e.a. 2006

H. Ferwerda, I. van Leiden, N. Arts & A. Hauber, *Halt: het alternatief? De effecten van Halt beschreven* (Onderzoek en beleid 244), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Van der Geest 2011

V.R. van der Geest, *Working their way into adulthood: Delinquency and employment in high risk boys to age 32* (diss. Amsterdam VU), 2011.

Van Gemert 1998

F. van Gemert, *Ieder voor zich: kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*, Amsterdam: Het Spinhuis 1998.

Grapendaal e.a. 1996

M. Grapendaal, P. van der Veer & A. Essers, *Over criminaliteit en kattenkwaad bij 7- t/m 11-jarigen* (onderzoeksnotities 1996/6), Den Haag: WODC.

De Haan e.a. e.a. 1999

W.J.M. de Haan, E.F.A.E. de Bie, C. Baerveldt, C. Bouw e.a., *Jeugd & geweld. En interdisciplinair perspectief*, Den Haag: Van Gorcum 1999.

Van der Helm 2011

G.H.P. van der Helm, *First do no harm* (diss. Amsterdam UvA), 2011.

Hendriks 2006

J. Hendriks, *Jeugdige zedendelinquenten* (diss. Amsterdam VU), 2006.

Hill e.a. 2021

J.M. Hill, N. Tollenaar & G. Weijters, *Ontwikkelingen in recidive onder jeugdigen* (Memorandum 2021-1), Den Haag: WODC 2021.

Hoeben e.a. 2020

E.M. Hoeben, D. Wayne Osgood, S.E. Siennick & F. Weerman, 'Hanging out with the wrong crowd? The role of unstructured socializing in adolescents's specialization in delinquency and substance use', *Journal of Quantitative Criminology*, doi.org/10.1007/s10940-019-09447.

Hoeve 2008

M. Hoeve, *Parenting and juvenile delinquency* (diss. Nijmegen), 2008.

Van der Hoeven 1985

E. van der Hoeven, *Allochtone jongeren bij de jeugdpolitie* (J&J 4), Den Haag: CWOK 1985.

Hoogsteder 2014

L.M. Hoogsteder, *Coming on strong: is responsive aggression regulation therapy (Re-ART) a promising intervention?* (diss. Amsterdam UvA), 2014.

James 2015

C. James, *Beyond detention, The effectiveness of aftercare for juvenile and young adult offenders* (diss. Amsterdam UvA), 2015.

Janssen 2016

H.J. Janssen, *Parenting, Criminogenic settings and delinquency* (diss. Utrecht), 2016.

De Jong 2007

J.D.A. de Jong, *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsge drag van 'Marokkaanse' jongens* (diss. Groningen), 2007.

Junger 1990

M. Junger, *Delinquency and ethnicity*, Deventer/Boston: Kluwer Law and taxation 1990.

Junger-Tas 1981

J. Junger-Tas, *Politiecontacten van minderjarigen en justitiële afdoening*, Den Haag: WODC 1981.

Junger-Tas & Kruissink 1990

J. Junger-Tas & M. Kruissink, *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988* (Onderzoek en beleid 100), Arnhem: Gouda Quint 1990.

Junger-Tas & Van der Zee-Nefkens 1980

J. Junger-Tas & A.A. van der Zee-Nefkens, *Preventieve hechtenis minderjarigen* (Onderzoek en beleid 15), Den Haag: WODC 1980.

Junger-Tas e.a. 1992

J. Junger-Tas, M. Kruissink & P.H. van der Laan, *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit en de justitiële jeugdbescherming: periode 1980-1990* (Onderzoek en Beleid 119), Arnhem: Gouda Quint 1992.

Kaal 2013

H. Kaal, *Ongewoon moeilijk. Jeugdige delinquenten met een LVB als een (voortdurende) bron van zorg*, Den Haag: Boom Lemma 2013.

Kempes 2012

M. Kempes, *Overzicht van onderzoek naar de PIJ-maatregel tussen 2006-2011* (Onderzoekscahiers 2012-10), Den Haag: WODC 2012.

Kessels 2023

R. Kessels, *Jeugdige verdachten van misdrijven; ontwikkelingen tot 2023* (Cahier 2023-13), Den Haag: WODC 2023.

De Kogel 2008

C.H. de Kogel, *De hersenen in beeld. Neurobiologisch onderzoek en vraagstukken op het gebied van verklaring, reductie en preventie van criminaliteit* (Onderzoek en beleid 270), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Konijnendijk e.a. 2005

E. Konijnendijk, T. Krammer, P.H. van der Laan & P. Nieuwbeerta, 'Minderjarigen en moord en doodslag. Een eerste verkenning van prevalentie, achtergronden en afhandeling', *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* (68) 2005-7/8, p. 162-168.

Koops-Geuze e.a. 2023

G.J. Koops-Geuze, H.T. Wermink & F.M. Weerman, 'A quasi-experimental study on the effects of community versus custodial sanctions in youth justice', *Youth violence and juvenile justice* (21) 2022-2, p. 106-129.

Kruissink & Verwers 1989

M. Kruissink & C. Verwers, *Halt: een alternatieve aanpak van vandalisme* (Onderzoek en beleid 97), Arnhem: Gouda Quint 1989.

Kuppens & Ferwerda 2014

J. Kuppens & H. Ferwerda, *Doordringen of doordrinken. Effectevaluatie Halt-straf alcohol*, Arnhem: Bureau Beke 2014.

A. van der Laan 2004

A.M. van der Laan, *Weerspanning en delinquentie: Een toetsing van Sherman's 'defiance'-theorie als een algemene verklaring voor de averechtse werking van sancti- oneren*, Groningen: Wolf Legal Publishers 2004.

A. van der Laan 2016

A.M. van der Laan, M.G.C.J. Beert- huizen, C.S. Barendregt & K.A. Beijersbergen, *Adolescentenstrafrecht* (Onderzoek en beleid 317), Den Haag: Boom criminologie 2016.

A. van der Laan e.a. 2020

A.M. van der Laan, M.G.C.J. Beerthuizen & N.C. Boot, *Monitor jeugdcriminaliteit. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw* (Cahier 2021-9), Den Haag: WODC & CBS 2020.

A. van der Laan e.a. 2021

A.M. van der Laan, K. Zeijlmans & M.G.C.J. Beerhuizen, *Evaluatie van het adolescentenstrafrecht. Een multicriteria evaluatie* (Cahier 2021-6), Den Haag: WODC 2021.

C. van der Laan 2022

C.M. van der Laan, *It runs in the family. A genetically informative study of individual differences in aggression* (diss. Amsterdam VU), 2022.

P. van der Laan 1991

P.H. van der Laan, *Experimenteren met alternatieve sancties voor jeugdigen*, Arnhem: Gouda Quint 1991.

P. van der Laan e.a. 1997

P.H. van der Laan, E.C. Spaans, A.A.M. Essers & J.J.A. Essers, *Jeugdcriminaliteit en jeugdbescherming. Ontwikkelingen in de periode 1980-1994*, Den Haag: WODC 1997.

P. van der Laan e.a. 2010

P. van der Laan, L. van Domburgh & M. Hoeve, 'Kindercriminaliteit zoals waargenomen door politie en justitie', in: R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan, M. Hoeve e.a. (red.), *Misdadigers van morgen?*, Amsterdam: SWP 2010, p. 23-36.

P. van der Laan e.a. 2015

P. van der Laan, A.M. van der Laan, M. Hoeve, M. Blom e.a., 'Justitie en criminaliteit op het snijvlak van jeugd en volwassenheid', in: R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan (red.), *Jonge criminelen die volwassen worden*, Amsterdam: SWP 2015, p. 215-248.

P. van der Laan e.a. 2017

P. van der Laan, A.M. Slotboom & G.J. Stams, 'Wat werkt? Bijdragen aan het terugdringen van recidive', in: P.J. van Koppen, J.W. de Keijser, R. Horselenberg & M. Jelcic (red.), *Routes van het recht*, Den Haag: Boom juridisch 2017, p. 183-199.

Lodewijks 2008

H.P.B. Lodewijks, *Violence risk assessment in adolescents in the Dutch juvenile justice system. Studies on the reliability and predictive accuracy of the SAVRY* (diss. Amsterdam VU), 2008.

Loeber e.a. 2001

R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (red.), *Ernstige en geweldadige jeugddelinquentie*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum 2001.

Loeber e.a. 2010

R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan, M. Hoeve e.a. (red.), *Misdadigers van morgen?*, Amsterdam: SWP 2010.

Loeber e.a. 2015

R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan, *Jonge criminelen die volwassen worden*, Amsterdam: SWP 2015.

McGuire & Priestley 1995

J. McGuire & P. Priestley, 'Reviewing "What Works": past, present and future', in: J. McGuire (red.), *What works: reducing reoffending*, Chichester: Wiley 1995, p. 3-34.

Mertens e.a. 1998

N.M. Mertens, M. Grapendaal & B.J.W. Docter-Scharmhardt, *Meisjescriminaliteit in Nederland* (Onderzoek en beleid 169), Den Haag: WODC.

Mulder 2010

E.A. Mulder, *Unraveling serious juvenile delinquency: Risk and needs assessment by classification into subgroups* (diss. Rotterdam), 2010.

Nas 2005

C. Nas, *EQUIPPing delinquent male adolescents to think pro-socially* (diss. Utrecht), 2005.

Popma 2006

A. Popma, *Neurobiological factors of antisocial behavior in delinquent male adolescents* (diss. Amsterdam VU), 2006.

Prop e.a. 2018

L.J.C. Prop, A.M. van der Laan, C.S. Barendregt, M.G.C.J. Beerthuisen e.a., *Adolescentenstrafrecht. Kenmerken van de doelgroep, de strafzaken en de tenuitvoerlegging* (Cahier 2018-9), Den Haag: WOC 2018.

Prop e.a. 2021

L.C.J. Prop, M.G.C.J. Beerthuisen & A.M. van der Laan, *Adolescentenstrafrecht. Effecten van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen op resocialisatie en recidive* (Cahier 2021-5), Den Haag: WODC 2021.

Prop e.a. 2023

L.C.J. Prop, K. Zeijlmans & A.M. van der Laan, *De toepassing van het adolescentenstrafrecht bij 16-tot 23-jarigen. Een validatiestudie* (Memorandum 2023-1), Den Haag: WODC 2023.

Van der Put 2011

C.E. van der Put, *Risk and needs assessment for juvenile delinquents* (diss. Amsterdam UvA), 2011.

Reef e.a. 2020

J. Reef, M. Jeltens & Y.N. van den Brink, *De PIJ doorgelicht. Juridische grondslagen, populatiekenmerken, gedragsverandering en recidive*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2020.

Rokven e.a. 2017

J. Rokven, G. Weijters & A.M. van der Laan, *Jeugd delinquentie in de virtuele wereld. Een nieuw type daders of mogelijkheden voor traditionele daders*, Den Haag: WODC 2017.

Rovers 1999

B. Rovers, 'Veertig jaar (Nederlands) Tijdschrift voor Criminologie in cijfers: 1959-1998', *Tijdschrift voor Criminologie* (41) 1999-2, p. 123-137.

Scholte 1988

E.M. Scholte, *Jeugd, politie en hulpverlening. Preventieve hulpverlening aan jongeren met psychosociale problemen*, Amersfoort/Leuven: Acco 1988.

Slotboom e.a. 2011

A.M. Slotboom, T.M.L. Wong, C. Swier & T.C. van der Broek, *Delinquente meisjes: achtergronden, risicofactoren en interventies* (Onderzoek en beleid 293), Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2011.

Slotboom e.a. 2012

A.M. Slotboom, M. Hoeve, M. Ezinga & P. van der Helm (red.), *Criminele meisjes en vrouwen*, Den Haag: Boom Lemma 2012.

Souverein e.a. 2018

F. Souverein, M. Adriaanse, S. de Beus, N. van Wissen e.a., *Eindrapport Monitor proeftuinen verkenning invulling vrijheidsbenaming justitiële jeugd*, Zutphen: Academische werkplaats risico-jeugd 2018.

Spaans & Doornhein 1991

E.C. Spaans & L. Doornhein, *Evaluatieonderzoek jeugdreclassering: de effectmeting* (Onderzoek en beleid 112), Arnhem: Gouda Quint.

Van der Stouwe 2020

T. van der Stouwe, *From antisocial to prosocial?* (diss. Amsterdam UvA), 2020.

Teeuwen 2012

M. Teeuwen, *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*, Amsterdam: SWP 2012.

Terlouw & Kamphorst 2002

G.J. Terlouw & P.A. Kamphorst, *Van vast naar mobiel* (Onderzoek en beleid 195), Den Haag: WODC.

Vermeiren 2002

R. Vermeiren, *Psychopathology and delinquency* (diss. Antwerpen), 2002.

Verweij & Tollenaar 2020

S. Verweij & N. Tollenaar, *Recidivemeting adolescentenstrafrecht: Een onderzoek naar de haalbaarheid en eerste resultaten* (Memorandum 2020-1), Den Haag: WODC 2020.

Verweij & Weijters 2020

S. Verweij & G. Weijters, *Recidive tijdens en na reclasseringstoezicht* (Cahier 2020-20), Den Haag: WODC.

Wartna e.a. 2006

B.S.J. Wartna, S. Kalidien & A.A.M. Essers, *Replicatie recidivemeting JJI Den Engh* (WODC-recidivestudies Fact sheet 2006-9), Den Haag: WODC 2006.

Weerman 1998

F.M. Weerman, *Het belang van bindingen* (diss. Groningen), 1998.

Weerman 2009

F. Weerman, 'Sociale netwerk-analyse en jeugdcriminaliteit', *Tijdschrift voor Veiligheid* (8) 2009-2, p. 53-64.

Werdmölder 1990

H. Werdmölder, *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*, Arnhem: Gouda Quint, 1990.

Weulen Kranenbarg 2018

M. Weulen Kranenbarg, *Cyber-offenders versus traditional offenders* (diss. Amsterdam VU), 2018.

Weulen Kranenbarg e.a. 2022

M. Weulen Kranenbarg, Y. van der Toolen & F. Weerman, *Understanding cybercriminal behaviour among young people: Results from a longitudinal study among a relatively high sample*, Amsterdam: NSCR/VU 2022.

Van de Weijer 2014

S.G.A. van de Weijer, *The intergenerational transmission of violent offending* (diss. Amsterdam VU), 2014.

Weijers 2006

I. Weijers, *Jeugdige dader, volwassen straf?*, Deventer: Kluwer 2006.

Weijers e.a. 2010

I. Weijers, K. Hepping & M. Kampijón, *Jeugdige veelplegers*, Amsterdam: SWP 2010.

Van Wijk 2005

A.Ph. van Wijk, *Juvenile sex offenders and non-sex offenders; a comparative study*, Wageningen: Ponsen & Looijen 2005.

Zebel e.a. 2013

S. Zebel, P. de Vries, E. Giebels, M. Kuttschreuter e.a., *Jeugdige daders van cybercrime in Nederland. Een empirische verkenning*, Enschede: University Twente/NHL Hogeschool Politieacademie/Open Universiteit 2013.